

TOIMINTAOHJE LASTEN SEKSUAALISEN HYVÄSIKÄYTÖN JA PAHOINPITELYN TUTKIMISEEN JA HOITOOON KESKI-SUOMESSA

Malli päivitetty 29.1.2019

SISÄLLYSLUETTELO

Mallin käyttäjälle.....	2
1. Tunnistaminen.....	3
2. Ilmoitusvelvollisuus.....	4
2.1. Lastensuojeluilmoitus.....	4
2.2. Ilmoitus poliisille -tutkintapyyntö.....	6
3. Lastensuojelutarpeen selvittäminen	6
3.1. Sosiaalityöntekijän tehtävät.....	6
4. epäilyn selvittäminen.....	8
4.1. Poliisin tehtävät.....	8
4.2. Esitutkinnan päättäminen.....	8
5. Terveydentilan arviointi.....	9
5.1. Somaattinen tutkimus.....	9
5.2. Psykologinen/psykiatrinen arviointi, tutkimus ja hoito.....	10
5.3. Kriisiapu ja hoito.....	10
6. Seuranta.....	11
6.1 Apua uhrille ja uhrin omaisille.....	11

LIITTEET

1) TIIVISTETTY TOIMINTAOHJE AMMATTILAISELLE, JOKA KOHTAA EPÄILYN LAPSEN KALTOINKOHTELUSTA

2) TURVAOHJEITA NETTIIN

3) KUN LAPSI ON MENOSSA POLIISIN KUULTAVAKSI -OHJEITA AIKUISELLE

4) KAAVIO TOIMENPITEISTÄ SEKSUAALIRIKOSEPÄILYSSÄ

MALLIN KÄYTTÄJILLE

Kaikilla lastensuojelulain ilmoitusvelvollisilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoituksen lisäksi ilmoitus poliisille, jos on syytä epäillä alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta Rikoslain 20 luvussa mainittua seksuaalirikosta tai sellaista Rikoslain 21 luvussa mainittua henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Lievien pahoinpitelyjen osalta tulee tehdä lastensuojeluilmoitus.

Rikoslain 20 luvun rikoksia ovat mm: raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, seksipalvelujen ostaminen nuorelta, lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin ym.

Rikoslain 21 luvun rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta ovat: henkirikokset ja niiden yritykset, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, törkeä vammantuottamus, vaaran aiheuttaminen ja heitteillepano.

Lapsen kohdistuvat seksuaalirikokset sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset ovat aina lastensuojeluasia.

Vuoden 2014 alusta alkaen laki lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä muuttui *laiksi lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä*. Lakimuutoksen jälkeen lapsiin kohdistuneita pahoinpitelyrikoksia selvitetään samalla mallilla kuin seksuaalirikoksia ja niistä aiheutuneista kustannuksista vastaa valtio.

Tämä malli lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen ja henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen tunnistamisesta, puuttumisesta, tutkimisesta ja hoitamisesta on laadittu alun perin Keski-Suomen Haravaprojektin (2000–2004) toimesta.

Mallin laadintaan on osallistunut laaja maakunnallinen, moniammatillinen asiantuntijaryhmä, jossa on ollut edustajat perussosiaali- ja terveydenhuollosta, erikoissairaanhoidosta (lastentaudit ja lasten ja nuorisopsykiatria), poliisista, perheneuvoloista, yksityisestä perhekodista, kunnallisesta perhetukikodista ja ensi- ja turvakodista. Lisäksi mallin valmistelussa on kuultu eri vaiheissa kuntien, järjestöjen ja erityispalvelupisteiden ammattilaisia. Mallin valmistelussa on tukeuduttu lisäksi Duodecimin Käypä hoito -suositukseen (<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/etusivu>) ja Stakesin vuonna 2003 julkaistuun oppaaseen ”Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen”.

Nyt päivitetty malli lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen ja henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen hoitamisesta on tiivistetty ohjeistus keskisuomalaisille ammattilaisille, joiden tehtävänä on ryhtyä toimenpiteisiin epäilyn selvittämiseksi, tutkimiseksi ja hoitamiseksi. Malli ei ole tarkoitettu seikkaperäiseksi ohjeeksi esimerkiksi puheeksi ottamisesta eikä alueellisista tai paikallisista vastuutahoista. Työryhmä suosittaa, että kukin toimipiste laatii mallin pohjalta oman toimintaohjeensa, ellei sellaista jo ole olemassa. Lisäksi suositellaan paikallisen tai seudullisen vastuuryhmän nimeämistä, jonka tehtävänä on päivittää mallin sisältö ajan tasalle säännöllisin väliajoin.

Koko Keski-Suomea koskevan mallin päivittämisestä vastaa Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmä, jota koordinoi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Mallista on nettiversio osoitteessa www.koske.fi. Keski-Suomen sairaanhoitopiirin omat ohjeet ovat HOPOssa sairaanhoitopiirin nettisivuilla.

Alkuperäistä mallia on päivitetty 1/2007, 12/2007, 3/2008, alkuvuodesta 2012 sekä kaksi kertaa vuonna 2014.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaisikaytto>

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaisikaytto/seksuaalisen-hyvaisikayton-epaily>

1. TUNNISTAMINEN

Epäily lapsen kohdistuneesta rikoksesta voi syntyä kenelle tahansa lapsen kanssa työskentelevälle esimerkiksi päivähoitossa, koulussa, kerhoissa, terveydenhoitajan vastaanotolla, terveysasemalla, perheneuvolassa, sairaalassa tai sosiaalitoimistossa. Epäily voi syntyä mm. seuraavissa tilanteissa:

- lapsi kertoo itse
- lapsen käytös ja oireet herättävät epäilyn
- rikoksesta epäillyn henkilön toiminta paljastuu tai epäilty itse ilmoittaa tapahtuneesta
- löydökset muun tutkimuksen yhteydessä johtavat epäilyyn
- perheen toista lasta on käytetty hyväksi tai pahoinpidelty
- lasta on lähestytty tai houkuteltu sosiaalisessa mediassa tai internetissä seksuaaliseen kanssakäymiseen

Tällaisessa tilanteessa työntekijän tulee kirjata mahdollisimman tarkasti muistiin

- 1) havainnot eli tapahtuman sisältö, aika, paikka ja tapahtumaan liittyvät henkilöt. Havainnot ovat kuullut ja nähdyt asiat sekä lapsen puhumat ja tekemät asiat. Havainto koskee jotakin, mitä tapahtui oikeasti ja mitä havaittiin, ei sitä, mitä havainnon tulkitaan merkitsevän ja mihin asioihin sen tulkitaan viittaavan.
- 2) keskustelun, kertomuksen, kysymysten ja vastausten sanamuodot.

Mallin liitteenä on käytännön vinkkejä lapsen kanssa tilanteessa toimimiseen.

Epäily lapsen joutumisesta seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi ei ole aina selkeästi tunnistettavissa tai näytettävissä toteen. Epäily voi herätä epämääräisenä huolena. Huoli kuitenkin aina perustuu johonkin, josta voi puhua. Kynnys tehdä lastensuojeluilmoitus sekä tutkintapyyntö poliisille ylittyy, kun ilmoitusvelvollisella herää epäily lapsen kohdistuneesta väkivallasta, ilmoittajan ei tarvitse olla asiasta varma tai pystyä näyttämään sitä toteen.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen koordinoima lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijaryhmä voi antaa konsultatioapua sosiaalityöntekijälle ongelmallisissa asiakastilanteissa, joissa tarvitaan useiden ammattialojen asiantuntemusta toimintasuunnitelman laatimiseksi vaikeassa asiakastilanteessa.

(<http://koske.fi/palvelut/lastensuojelun-moniammatillinen-asiantuntijaryhma/>)

2. ILMOITUSVELVOLLISUUS

Lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen ja lapseen kohdistuneen Rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, epäily on aina peruste ilmoituksen tekemiseen poliisille *sekä* lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Ilmoituskynnys ei edellytä täyttä varmuutta tai edes todennäköisiä syitä epäillä rikoksen tapahtuneen, vaan pelkkä epäily asiasta riittää.

Epäiltäessä lapsen lievää pahoinpitelyä, tulee tehdä aina lastensuojeluilmoitus.

Vastuu ilmoittamisesta on sillä, joka asian havaitsee. Ilmoitusvelvollisuutta ei voi siirtää toiselle henkilölle.

Mikäli kyse on perheen sisäisestä epäilystä, lastensuojeluilmoituksesta tai poliisille tehdystä ilmoituksesta ei saa kertoa vanhemmille tai huoltajille.

Tietojen antaminen viivästytetään Kannassa määrääjäksi tai pysyvästi, jos tietojen näkeminen ei ole lapsen edun mukaista.

2.1. LASTENSUOJELUILMOITUS, LASTENSUOJELULAKI 25§

”Jonkin seuraavista tahoista palveluksessa tai luottamustoimessa oleva, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimiva sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä:

sosiaali- ja terveydenhuolto tai lasten päivähoito, opetustoimi, nuorisotoimi, poliisitoimi, Rikosseuraamuslaitos, palo- ja pelastustoimi, sosiaalipalvelujen, lasten päivähoiton tai terveydenhuollon palvelujen tuottaja, opetuksen tai koulutuksen järjestäjä, seurakunta tai muu uskonnollinen yhdyskunta, kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitettu vastaanottokeskus tai järjestelykeskus, hätäkeskustoimintaa harjoittava yksikkö, koululaisten aamu- tai iltapäivätoimintaa harjoittava yksikkö, Tulli, rajavartiolaitos, ulosottoviranomainen, Kansaneläkelaitos.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Edellä 1 momentissa tarkoitetuilla henkilöillä on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu:

1) rikoslain (39/1889) 20 luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko; tai

2) sellainen rikoslain 21 luvussa henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Sen estämättä, mitä 1 ja 3 momentissa säädetään, on voimassa, mitä rippiin tai muuhun sielunhoitoon liittyvästä salassapitovelvollisuudesta erikseen säädetään tai määrätään.”

Lastensuojelulain 25 § on ehdottomasti velvoittava säännös, joka syrjäyttää muissa laeissa olevat vaitiolo- ja salassapitosäännökset. Rikoslain (39/1889, 40: 9 §) on säädetty virkavelvollisuuden laiminlyönnistä ja säännöstöä sovelletaan myös ilmoituksen tekemättä jättämistapauksissa. Ilmoitusvelvollisuutta ei voi siirtää toiselle henkilölle.

Myös **yksityishenkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen**. Yksityishenkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen nimettömänä. Mikäli yksityinen lastensuojeluilmoituksen tekijä kertoo henkilöllisyytensä, se kirjataan sosiaalitoimen asiakirjoihin ja asiakkaalla on asianosaisen tietojensaantioikeuteen perustuva oikeus saada tieto ilmoittajasta, mikäli ei ole erityistä, lapsen edusta johtuvaa syytä, salata tietoa. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä suullisesti (esim. puhelimitse) tai kirjallisesti.

https://thl.fi/documents/10542/473749/Lastensuojeluilmoitus_ilmoitusosa.pdf

Lastensuojeluilmoituksessa annetaan seuraavat tiedot:

- ilmoittajan yhteystiedot (LsL 25§ mukaisesti ilmoitusvelvollinen ei voi tehdä lastensuojeluilmoitusta nimettömänä)
- mihin tieto/huoli perustuu
- mitä on tapahtunut
- miten asia on tullut ilmoittajan tietoon
- miten ilmoittaja on työskennellyt lapsen ja hänen perheensä kanssa kyseisessä asiassa

Virka-ajalla lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tehdään viipymättä lastensuojeluilmoitus lapsen kotikunnan sosiaalitoimeen.

Virka-ajan ulkopuolella lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tehdään viipymättä lastensuojeluilmoitus sosiaalipäivystykseen tai hätäkeskukseen.

Lastensuojelun työntekijä ottaa tarvittaessa yhteyttä ilmoituksen tekijään tehdäkseen tarkentavia kysymyksiä ja kirjaa lastensuojeluilmoituksen lapsen asiakirjoihin. Perheellä ja lapsella on oikeus tietää, kuka työntekijä on tehnyt lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluprosessi käynnistyy lastensuojeluilmoituksesta ja lapsen suojelutarpeen arvioinnista. Keskeistä on kiireellisten toimenpiteiden ja suojelutarpeen arviointi. Kaikissa tilanteissa pyritään hyvään yhteistyöhön lapsen, huoltajien ja vanhempien kanssa.

Seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi joutuneelle lapselle tai nuorelle sekä hänen perheelleen tulee järjestää kriisiapua tarvittaessa välittömästi. Kiireellisissä tilanteissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä (sosiaalihuoltolaissa SHL 1301/2014, 29 §) vuorokauden ajasta riippumatta. Myös Lastensuojelulain (417/2007) 11 §:n mukaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on kunnan järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan.

2.2. ILMOITUS POLIISILLE (TUTKINTAPYYNTÖ)

Kaikilla niillä, joilla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen (ks. kohta 2.1.), on velvollisuus tehdä, salassapitosäännösten estämättä, ilmoitus poliisille, kun epäilevät lapsen kohdistunutta seksuaali- tai pahoinpitelyrikosta, joissa rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Poliisia voi konsultoida nimettömästi epäselvissä tapauksissa.

Poliisille ilmoitetaan joko suullisesti tai kirjallisesti paikallisen ohjeen mukaan.
Jyväskylän poliisiaseman päivystys arkisin klo 9-15, puh. 0295 414 803

Ilmoituslomake tutkintapyyntöön tekemiseen: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lomakkeet/lapsiin-kohdistuneiden-seksuaalirikosepäilyjen-ilmoituslomake>

3. LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITTÄMINEN

Lastensuojelutarpeen arvioinnista vastaa lastensuojelun sosiaalityöntekijä.

Rikoksen selvittämisestä vastaa poliisi.

Lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen on aina moniammatillista yhteistyötä, jossa kukin omalta osaltaan vastaa joustavasta tiedonkulusta ja prosessin etenemisestä.

3.1. SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TEHTÄVÄT

Kun sosiaalityöntekijän tietoon tulee epäily lapsen kohdistuvasta seksuaalirikoksesta tai pahoinpitelyrikoksesta, hän arvioi välittömästi lapsen kiireellisen lastensuojelun tarpeen. Lisäksi hänen on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen vastaanottamisesta ratkaistava, onko lastensuojelutarpeen selvitys aloitettava. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu tarpeenmukaisten sosiaali- ja terveystalvelujen järjestäminen.

Lapsen hyvinvoinnin turvaaminen on ensisijaisesti huoltajien velvollisuus. Sosiaalityöntekijän tulee tarkistaa, että he kykenevät siihen ja vakuuttua siitä, että lapsi on turvassa. Sosiaalityöntekijä arvioi ja varmistaa lapsen välittömän suojan ja turvan sekä kriisiavun tarpeen. Tarvittaessa lapsen turvallisuus taataan kiireellisellä sijoituksella (LsL 38).

Lapsen turvan varmistamiseksi sosiaalityöntekijä huolehtii siitä, että lapsen arjessa ja hoidossa mukana olevia aikuisia kootaan yhteen turvakeskusteluun (Turvakeskustelu lapsen turvan ja turvataitojen vahvistamiseksi www.jamk.fi/tuta) Sen avulla pyritään yhteistyössä huolehtimaan, että lapsi ei jatkossa tulisi seksuaalisesti hyväksikäytetyksi tai pahoinpidellyksi. Turvakeskustelulla pyritään tiivistämään lapsen turvaverkkoa – aikuisten hoivaa, suojaa ja valppautta - ja edistämään lapsen omia turvataitoja ja kykyä suojella itseään sekä kunnioittamaan myös toisten rajoja ja koskemattomuutta. Turvakeskustelu suunnitellaan yhdessä lapsen huoltajan kanssa lasta kuunnellen sekä akuuteissa tilanteissa poliisin kanssa ajoituksesta neuvotellen.

Lastensuojelullisen tuen tarve voi jatkua, vaikka hoidon tarvetta ei olisikaan tai vaikka rikosta ei todettaisi tapahtuneen.

Lapsen edunvalvoja lastensuojeluprosessissa

Sosiaalityöntekijä arvioi myös, tarvitseeko lapsi lastensuojelun edunvalvojaa lastensuojeluprosessissa (LsL 22 §). Kun on kysymys perheen sisäisestä rikoksesta, on todennäköistä, ettei / etteivät huoltaja / huoltajat pysty puolueettomasti valvomaan lapsen etua. Lastensuojelun edunvalvojan määräämisen edellytyksenä on, että

- lapsella ja huoltajalla on eturistiriitä ja että
- lapsen edun turvaaminen ja asian selvittäminen vaativat edunvalvojan määräämistä

Lastensuojelun edunvalvojan tehtävänä on valvoa puolueettomasti lapsen etua lastensuojeluprosessissa.

Hakemus lastensuojelun edunvalvojan määräämisestä tehdään maistraatille, jos huoltajat suostuvat edunvalvojan määräämiseen. Muussa tapauksessa hakemus tehdään käräjäoikeudelle. Lisätietoa lastensuojelun edunvalvonnasta ja lomakemallit: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta>

Lastensuojeluprosessi jatkuu yhteistyössä perheen ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Perheelle järjestetään tarvittavat avohuollon tukitoimet ja heitä ohjataan hoitoon. Prosessia ohjaa ja seuraa lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Hän toimii yhdyshenkilönä muihin yhteistyökumppaneihin. Tarvittaessa lapsen tilanne turvataan huostaanotolla ja sijaishuollon järjestämisellä (LsL 40 §).

Lähestymiskiellon hakeminen

Lähestymiskielloa voidaan hakea tilanteissa, joissa on olemassa vaara, että lapsen henkeä, terveyttä, rauhaa tai vapautta uhataan tai että häntä muutoin vakavasti häiritään.

Laki lähestymiskiellosta (898/1998)

4. EPÄILYN SELVITTÄMINEN

Vastuu rikoksen selvittämisestä kuuluu poliisille

Ilmoitusvelvollisuuden toteutuessa normaali salassapitovelvollisuus viranomaisiin päin kumoutuu.

Kaikissa tapauksissa on toimittava lapsen edun mukaisesti, joten seksuaalirikosta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta epäiltäessä on syytä käyttää harkintaa ja pidättäytyä informoimasta lapsen vanhempia/huoltajia sosiaaliviranomaisille tai poliisille tehdystä ilmoituksesta, jos tekoon syylliseksi epäilty kuuluu lapsen lähipiiriin (on oman perheen jäsen, huoltaja tai lähisukulainen).

Lapsen etu on, että lapsi saa oikeutta.

4.1. POLIISIN TEHTÄVÄT

Kun poliisille on tehty tutkintapyyntö tai kun asia on muuten tullut poliisin tietoon, poliisi harkitsee, käynnistetäänkö asiassa esitutkinta.

Esitutinnan aikana poliisi:

- tekee käräjäoikeudelle hakemuksen sijaisedunvalvojan määräämiseksi lapselle kyseiseen rikosasiaan, mikäli rikoksesta epäilty on toinen vanhemmista ja vanhemmilla on yhteishuoltajuus tai kun lapsen ja hänen edunvalvojansa tai edunvalvojen (huoltajien) keskinäiset edut muusta syystä saattavat joutua riskiriitaan.
- kuulustelee asianomistajan ja rikoksesta epäillyn lisäksi niitä henkilöitä, jotka asiasta tietävät, suorittaa mahdollisia teknisiä tutkimuksia ja käyttää tarvittaessa pakkokeinoja kuten kiinniottaminen, kotietsintä jne. Alle 15-vuotiaan lapsen kuuleminen tulee tallentaa aina videotallenteeseen, koska alle 15-vuotiasta ei kuulla oikeudessa henkilökohtaisesti.
- poliisi toimittaa lapsen tarvittaviin tutkimuksiin ja hoidon piiriin
- pyytää tarvittaessa virka-apua lapsen somaattiseen tutkimiseen tai kuulustelemiseen perusterveydenhuollosta, Keski-Suomen keskussairaalasta tai KYSin oikeuspsykiatrisesta yksiköstä
- tilaa lääkärinlausunnot lasta tutkineilta ja hoitaneilta lääkäreiltä. Lasta tutkineiden ja hoitaneiden lääkäreiden tulee antaa pyydettyä lausunto esitutkintaa varten.

Akuuteissa tilanteissa poliisi voi pyytää virka-apua myös suullisesti. Poliisi voi toimittaa kirjallisen virka-apupyynnön myös jälkikäteen.

4.2. ESITUTKINNAN PÄÄTTÄMINEN

Kun esitutkinta on saatettu loppuun tai kun sitä ei enää voida jatkaa:

- asia siirtyy syyteharkintaan
- tutkinnanjohtaja tekee päätöksen olla saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi

- (ei rikosta)
- tutkinnanjohtaja tekee syyttäjälle esityksen esitutkinnan rajoittamisesta, mikäli on ilmeistä, että näyttöä rikoksesta ei tulisi saamaan, vaikka esitutkinta suoritettaisiin loppuun
- esitutkinta keskeytetään toistaiseksi, kun rikoksen mahdollisuutta ei ole voitu sulkea pois, mutta tutkintaa edistävää tietoa ei ole saatavissa.

5. TERVEYDENTILAN ARVIOINTI

Terveydenhuollon on aina arvioitava lapsen hoidon tarve niin somaattisesta kuin psyykkisestä näkökulmasta.

Epäily on aina aihe tehdä lastensuojeluilmoitus ja tutkintapyyntö.

Koko terveydenhuollon henkilöstö kuuluu Lastensuojelulain 25§ mukaisiin ilmoitusvelvollisiin.

5.1. SOMAATTINEN TUTKIMUS

Raiskaus tai muu hiljattain tapahtunut seksuaalinen väkivalta -tapahtumasta alle kaksi viikkoa:

Lasten ja nuorten somaattiset tutkimukset keskitetään Keski-Suomen keskussairaalan yhteispäivystykseen, jossa lääkäri arvioi lapsen tai nuoren terveydentilan ja hoidon tarpeen sekä turvaa ensihoidon. Hän tekee yleisen fyysisen ja psyykkisen lääkärintarkastuksen ja kirjaa löydökset tarkasti.

Tutkimuksessa on otettava huomioon hoidolliset seikat ja tehtävä asiakirjamerkinnot tarkasti. Jos on syytä epäillä, että tutkinnassa saattaa olla mahdollista löytää varmentavaa näyttöä seksuaalisesta hyväksikäytöstä, terveydenhuollossa otetaan vaadittavat oikeuslääketieteelliset näytteet ilman erillistä poliisin virka-apupyyntöä.

Myös lapsen psyykkisen tilan ja välittömän hoidontarpeen arvioinnista on huolehdittava. Psykiatrian konsultaatiopyynnot osoitetaan virka-ajan ulkopuolella päivystävälle psykiatrille.

Huom. Tutkimusta ei yleensä tarvitse tehdä yöaikana vaan suunnitellusti seuraavana päivänä. Mikäli tapahtumasta on alle kaksi viikkoa, voidaan vielä saada tärkeitä näytteitä talteen. Tärkeintä on varmistaa, että lapsi on turvassa, saa tarvitsemansa kriisiavun ja että tutkimuksen suorittaa osaava henkilö. Lastensuojeluilmoitus ja ilmoitus poliisille on aina tehtävä.

Tarkemmat ohjeet somaattisten tutkimusten suorittamisesta sekä työnjaosta löytyvät sairaanhoitopiirin HOPOsta.

Muu kuin yhdyntä tai yhdynnän epäily tai kun mahdollisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä on kulunut yli kaksi viikkoa:

Lapsen tai nuoren terveydentila selvitetään ensisijaisesti lapsen ja perheen entuudestaan tuntevien terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimesta. Mikäli erikoissairaanhoidon tutkimus katsotaan aiheelliseksi, tutkimus järjestetään virka-aikana Keski-Suomen keskussairaalassa. Erikoissairaanhoidon tutkimus tehdään näissä tapauksissa osana poliisin esitutkintaa ja tapahtuu poliisin virka-apupyynnöstä ajanvarauspoliklinikalla.

Lapsen tai nuoren lääkärin tutkimusta edeltää häntä hyväksikäyttöepäilyn johdosta tavanneiden ja/tai hoitaneiden toimijoiden (terveydenhuollon, lastensuojelu, poliisin) yhteisneuvottelu ja tiedon jakaminen. Lasta tai nuorta ei tule tarpeettomasti altistaa toistuville kysymyksille eikä tarpeettomille tutkimuksille.

Muu pahoinpitelyepäily

Pahoinpitelyn vakavuudesta riippuen tutkimukset tehdään joko terveyskeskuksessa tai Keski-Suomen keskussairaalassa.

5.2. PSYKOLOGINEN/PSYKIATRINEN ARVIOINTI, TUTKIMUS JA HOITO

Keski-Suomen perheneuvolat ja Keskussairaalan lasten- ja nuorisopsykiatrian yksiköt antavat seksuaalirikoksen ja henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen epäilyissä konsultaatiota perustason työntekijöille sosiaali-, terveys- ja koulutoimissa. Työntekijöiden kanssa voi arvioida psyykkisen avun tarvetta ja jäsentää tilannetta. Perheneuvoloissa annetaan lapselle ja perheelle välitöntä apua ja tukea sekä arvioidaan psyykkisen tuen ja hoidon tarve. Tarvittaessa lapsi lähetetään jatkotutkimuksiin Keskussairaalan lasten- tai nuorisopsykiatriisiin yksiköihin. Lapsen psyykkistä tilaa arvioitaessa toimitaan yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa.

5.3. KRIISIAPU JA HOITO

Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen tai niiden epäilyn paljastuminen on aina vakava kriisi kaikille osapuolille. Kriisiapua antavat kuntien perheneuvolat ja kriisipalveluyksiköt.

Hoidon tarve arvioidaan perheneuvolan ja/tai lasten- ja nuorisopsykiatrian toimesta. Keski-Suomen alueella hoitoa antavat perheneuvolat ja sairaanhoitopiirin lasten- ja nuorisopsykiatrian yksiköt.

Lapselle ja perheelle annettavasta kriisiavusta on huolehdittava niin nopeasti kuin se voidaan tehdä tutkimusta vaarantamatta. Kriisiavun tarpeessa voivat olla myös lapsen tai nuoren ystävät ja toveripiiri.

Keski-Suomen koko maakunnan kriisiapu on keskitetty kriisikeskus Mobileen.
<https://kriisikeskusmobile.fi/>. Puh. 014 266 7150. Avoinna 24/7.

Tukea kriisitilanteeseen saa myös Rikosuhripäivystyksestä. <https://www.riku.fi/fi/etusivu/>. Auttava puhelin 116 006

Suomen mielenterveysseura. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi> Valtakunnallinen kriisipuhelin. 010 195 202

Akuuteissa tilanteissa voi soittaa hätäkeskukseen 112.

<https://kriisikeskusmobile.fi/keski-suomen-sosiaalipaivystykset/>

6. SEURANTA

Sosiaalitoimi vastaa seurannasta ja lastensuojelullisesta jatkotyöskentelystä. Muiden prosessissa mukana olleiden on välitettävä jatkotyöskentelyn ja seurannan kannalta olennaiset tiedot lapsen ja hänen perheensä nykytilanteesta lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Yhteistyövelvoite on kirjattu sekä sosiaali-että terveydenhuollon lakeihin. Monialaista yhteistyötä tehdään myös seurannan aikana, hoidollisen avun turvaaminen ja yhteensovittaminen lastensuojelullisten toimien kanssa, tiedon jakaminen monialaisen yhteistyöryhmän avulla. Juridinen prosessi voi kestää pitkään.

6.1 APUA UHRILLE JA UHRIN OMAISELLE

Seksuaalisesta hyväksikäytöstä voi selvitä. Seksuaalista hyväksikäyttöä on erilaista, joten seurauksetkin uhrille ovat monenlaisia. Oireet voivat ilmetä heti tapahtuneen jälkeen tai viiveellä pitkänkin ajan, jopa vuosien, päästä. Joillekin uhreille oireita ei tule välttämättä lainkaan, kun taas osalla oireet voivat olla vaikeita ja pitkäkestoisia. Tyypilliset oireet ovat stressiperäisiä, jotka pitkään jatkuttuaan voivat joskus muuttua traumaperäiseksi stressihäiriöksi. Lapsella voi esiintyä myös normaalista seksuaalisesta kehityksestä poikkeavaa yliseksualisoitunutta käytöstä.

Oireisiin pystytään vaikuttamaan. Niistä on mahdollista päästä eroon oikean hoidon, tuen ja terapian avulla tai niitä pystytään hallitsemaan

Uhrin lisäksi myös omaiselle voi aiheutua tapahtuneesta erilaisia psyykkisiä oireita, mm. stressiä, erilaisia negatiivisia tunteita ja ahdistavia ajatuksia. Vanhempien tai huoltajien tarjoama tuki vaikuttaa myös lapsen kykyyn käsitellä hyväksikäyttökokemusta, minkä takia myös heille on syytä tarjota apua. Pelkkä akuutin tilanteen hoito ei riitä, vaan usein tarvitaan pitkäaikaista tukea sekä uhrille että omaisille.

Apua ja tukea on saatavilla eri tahoilta, mm. lasten- ja nuorisopsykiatrian poliklinikat, erilaiset terapiamuodot, perheneuvola jne. Psykososiaalista tukea terveydenhuollon tarjoaman hoidon ja sosiaalitoimen tukitoimien muodossa. Oikeanlaisen ja oikea-aikaisen avun ja tuen järjestämisessä eri toimijoiden välinen yhteistyö on välttämätöntä.

(Lähde:http://www.hus.fi/sairaanhoito/lasten-sairaanhoito/lastenpsykiatria/lasten_seks_hyv_kaytto/Tietoa/Sivut/default.aspx)

APUA LÖYTYY MYÖS INTERNETISTÄ MUUN MUASSA SEURAAVILTA SIVUILTA:

Mielenterveysseuran tukichat & puhelin. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi>

Nuorille Sekasin-chat: <https://sekasin247.fi/>

Raiskauskriisikeskus Tukinainen: <https://tukinainen.fi/>

Rikosuhripäivystys: <http://www.rikosuhripaivystys.fi/>

Nuorten Exit: <https://nuortenexit.fi/>. Nuorten Exit tarjoaa tietoa ja tukea 13–29 -vuotiaille nuorille seksuaalisen kaltoinkohtelun ja vastikkeellisen seksin tilanteisiin.

Nettiturvakoti: <https://nettiturvakoti.fi/>. Apua ja tietoa lähisuhdeväkivaltaa kokeneille.

Mielenterveystalo. <https://www.mielenterveystalo.fi/>. Tietoa aikuisten, nuorten ja lasten mielenterveyteen liittyvistä asioista, omahoito-ohjelmia sekä valtakunnallinen palveluhaku.

TÄMÄN OHJEISTUKSEN LISÄKSI KUNKIN TOIMIPISTEEN ON HYVÄ LAATIA SISÄINEN, OMA TOIMINTAKÄYTÄNTÖJÄ JA VASTUITA KOSKEVA OHJEISTO

LAINSÄÄDÄNTÖ

Ajantasainen lainsäädäntö tarkistettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/>

LIITTEET:

1) TIIVISTETTY TOIMINTAOHJE EPÄILYIHIN LAPSEN TAI NUOREN SEKSUAALISESTA HYVÄKSIKÄYTÖSTÄ

Jos tietoosi tulee tai herää epäily lapsen tai nuoren joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön tai muun vakavan väkivallan uhriksi, tee välittömästi salassapitosäädösten estämättä Lastensuojelulain 25 §:n mukainen **rikosilmoitus poliisille** *sekä lastensuojeluilmoitus*. Virka-ajan ulkopuolella lastensuojeluilmoitus tehdään sosiaalipäivystykseen.

Ilmoituskynnys ei edellytä täyttä varmuutta tai edes todennäköisiä syitä epäillä rikoksen tapahtuneen, vaan **pelkkä epäily asiasta riittää**.

Jos olet epävarma siitä, miten tulee toimia, poliisia, lastensuojelua ja sosiaalipäivystystä voi aina konsultoida.

Vastuu ilmoittamisesta on sillä, joka asian havaitsee. Ilmoitusvelvollisuutta ei voi siirtää toiselle henkilölle.

Jos epäily on perheen sisäinen, älä informoi perhettä.

Jos sinulle herää epäily, että asiakkaasi/potilaasi on kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä

- Jos lapsi/nuori kertoo sinulle tapahtumista, ole rauhallinen ja kuuntele. Pysy neutraalina.
- Älä haastattele lasta/nuorta kyselemällä häneltä asiasta. Älä tuo keskusteluun asioita tai oletuksia, joita lapsi/nuori ei itse ole maininnut.
- Vältä painostamasta lasta/nuorta kertomaan asiasta ja tyydy tilanteeseen, jos hän ei spontaanisti halua puhua enempää. Pidä keskustelu mieluummin liian niukkana kuin liian laveana.
- Kerro lapsen/nuoren iän ja kehitystason mukaisesti hänelle, että velvollisuutesi on ilmoittaa asiasta eteenpäin ja on poliisin tehtävä selvittää, onko rikosta tapahtunut.
- Kirjaa tarkka tapahtumakuvaus siitä kuka asiasta kertoi ja kenelle, mitä hän kertoi, miten hän kertoi, missä hän kertoi ja milloin epäily on syntynyt. Kirjaa mahdollisimman tarkat kuvaukset siitä, ketkä ovat kysyneet lapselta tai nuorelta asiasta, mitä häneltä on kysytty ja mitä hän on vastannut ja kertonut.
- Käytä muistiinpanoissa kertojan omia ilmaisuja. Älä tulkitse.
- Tee viipymättä ilmoitus epäilystä poliisille ja lastensuojeluun.
- Neuvo myös vanhempia kirjaamaan ylös lapsen spontaanisti heille kertomat asiat ja toisaalta välttämään kysymästä asiasta lapselta.
- Vältä keskustelemasta epäilystä ja siihen liittyvistä asioista vanhempien tai muiden kanssa lapsen/nuoren kuullen. Ohjaa myös vanhempaa, ettei hän puhu asiasta lapsen kuullen.
- Keskustele asiaa tutkivan poliisin kanssa siitä kuka kertoo ja milloin on hyvä aika kertoa epäilyn heräämisestä epäilylle.

2) TURVAOHJEITA NETTIIN:

<https://www.riku.fi/fi/oppaat+ja+ohjeet/turvaohjeita+nettiin/>

”Nettihäirintää voivat olla esimerkiksi seksuaaliset viestit, kuten seksuaaliseen tekoon tähtäävät pyynnöt ja ahdistelevat ehdotukset. Tuntemattoman henkilön kanssa nettikeskustelu ja yhteydenpito voivat tuntua aluksi tärkeältä. Näin tekemällä hyväksikäyttäjät rakentaa ja vahvistaa luottamusta edesauttaen mahdollista hyväksikäyttöä. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyvä aikuinen voi myös esittää olevansa itse nuori.

Hyväksikäyttö voi olla ahdistelua tai seksuaalista häirintää, se voi olla esimerkiksi houkuttelemista riisuutu- maan kameran edessä ja/tai auttamaan vastapuolta tyydyttämään itseään. Kamera mahdollistaa kuvien ot- tamisen, joilla hyväksikäyttäjät voi kiristää uhria olemaan vaiti tapahtuneesta. Seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutunut nuori kokee usein tehneensä jotain tyhmää, hävettävää, ehkä luvatonkin. Tapahtumasta tulee kuitenkin kertoa turvalliselle aikuiselle. Hyväksikäytössä on aina vain yksi syyllinen ja se on hyväksi- käyttäjä. Seksuaalinen hyväksikäyttö on rikos ja siitä on tärkeää ilmoittaa poliisille tai nettivihjeen kautta.

Häirintää ei tarvitse sietää netissäkään!

- Sano EI!
- Poistu paikalta – sammuta tietokone.
- Kerro luotettavalle aikuiselle.

Netiketti – turvallisuusohjeita netin käyttöön

- **Älä koskaan anna kenellekään yhteystietojasi keskustelupalstoilla.** Moni uskoo, ettei voi tulla keskustelukumppanin huijaamaksi, mutta se on mahdollista. Sitä ei tapahdu vain muille.
- **Mieti** tarkkaan, millaisia kuvia itsestäsi internetsivuille asetat. Kuvat ovat netissä muiden ulottuvilla, ja osa kuvista päätyy asiattomille sivuille tai kuvaksi jollekulle, joka käyttää sitä henkilöllisyytensä muuttamiseen keskustelupalstoilla.
- Laki kieltää toisen ihmisen intiimin elämän kuvaamisen, kuuntelun, perättömien väitteiden esittämi- sen ja toisen ihmisen kunnian loukkaamisen. Kännykällä kuvaaminen kotibileissä ja ravintolassa ei ole sallittua ilman kaikkien paikalla olevien lupaa. Niiden levittäminen puhelimen tai netin kautta vaatii myös jokaiselta luvan erikseen.
- Älä lähde tapaamaan nettituttuja ainakaan ilman, että olet kertonut tapaamispaikan ja kellonajan jol- lekulle. Älä mene tapaamiseen, jos nettituttusi hiemankaan epäilyttää tai pelottaa sinua. Älä edes sil- loin, jos tunne tulee vasta tavatessanne. **Tapaamispaikaksi** kannattaa aina sopia **julkinen paikka**, jossa on muita ihmisiä. Älä mene yksin tapaamaan ihmistä, jonka olet tavannut vain netissä. Ota ys- tävä mukaan.
- Internetissä seikkaillessa saattaa päätyä sivuille, jotka ahdistavat ja jäävät painamaan mieltä. **Uskalla kertoa** asiasta jollekin luotettavalle ihmiselle.
- Pornosivustoilla käyminen on kiellettyä alle 18-vuotiailta. Mieti myös vastuutasi muista ihmisistä. Osa pornobisneksen ”tähdistä” on pakotettu työhönsä. Ympäri maailman löytyy myös lapsia, joita käytetään pornosivuilla jonkun aikuisen rahakirstun kasvattamiseen.
- **Kaikki internetissä löytyvä tieto ei ole totta.** Tutkittuunkaan tietoon ei kannata luottaa sinisil- mäisesti. Hienot tutkimukset saattavat erityisesti seksuaalisuuteen liittyen olla puuta heinää. Muista mediakriittisyys.
- Jos koet jotain epämiellyttävää, uskalla kertoa siitä.”

3) KUN LAPSI ON MENOSSA POLIISIN KUULTAVAKSI - OHJEITA LAPSEN LÄHIAIKUISELLE, KUN LAPSI SAA KUTSUN TULLA KUULTAVAKSI RIKOSEPÄILYYN LIITTYEN

Rikosepäilyyn liittyen lapselle saattaa tulla kutsu tulla kuultavaksi poliisilaitokselle tai poliisin virka-apupyynnön kautta lasten ja nuorten oikeuspsykiatriseen tutkimusyksikköön. Lasta voidaan kuulla esimerkiksi todistajan tai asianomistajan asemassa.

Vältä antamasta lapselle ohjeita siitä, mitä hän kertoo kuulemisessa. Rikosepäilyn selvittämisen kannalta on tärkeää, että lapsi kertoo muistamistaan ja kokemistaan asioista omin sanoin ja sen, mikä on totta. Lapsella on lupa puhua. Hänellä on myös oikeus olla puhumatta. Jos lapsi puhuu rikosepäilyyn liittyvistä asioista sinulle oma-aloitteisesti, pysy rauhallisena, kuuntele ja ota vastaan lapsen kertomus. Vältä esittämästä useita lisäkysymyksiä. Kerro poliisille lapsen tietoosi saattamat asiat. Juttele siitä myös lapsen kanssa etukäteen.

Lapsi tarvitsee selityksen siitä, miksi poliisi haluaa keskustella juuri hänen kanssaan. Lapsille on aiheellista sanoa menemättä rikosepäilyn yksityiskohtiin, että poliisi haluaa puhua hänen kanssaan lapsen elämästä ja kokemista asioista. Lapselle on hyvä mainita, ettei lapsi ole tehnyt mitään väärää. Poliisi tai oikeuspsykiatrisen tutkimusyksikön psykologi selittää lapselle tarkemmin, mistä lapsen kuulustelussa on kysymys.

Kuulemisen jälkeen on hyvä varata lapselle kahdenkeskistä aikaa, jotta hän halutessaan voi vielä jutella tilanteesta ja että hän pääsee siirtymään päivän muihin asioihin.

Lähde: Ahl, N-M & Darth, M. (2015) **Kun lapsi on menossa poliisin kuultavaksi –ohjeita aikuiselle kun lapsi saa kutsun tulla kuultavaksi rikosepäilyyn liittyen** teoksessa Lajunen, Andell, Ylenius-Lehtonen (2015): **Tunne ja turvataitoja lapsille**. THL.

http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/julkaisut/esitteita oikeudellisista asioista/6KEuvMmeV/Lapsi_rikoksen_uhrina_opas.pdf

4) KAAVIO TOIMENPITEISTÄ SEKSUAALIRIKOSEPÄILYSSÄ

